

TEOLOGIA DE L'ALLIBERAMENT
UCE Prada (18 d'agost del 2011)

1. Opció pels pobres

- a. Les dades de la Revelació
- b. Segle IV
- c. Bartolomé de las Casas
- d. Algunes actituds durant les independències.

2. Del discurs de Joan XXIII d'obertura del Concili (11 set. 62), fins a Medellín (1968)

- a. El Concili, una nova època. Nous criteris fonamentals.
- b. El Concili i l'origen de la T. de l'A. a Amèrica Llatina
- c. Medellín 1968
- d. Puebla 1979.

3. Principals intuïcions

- a. És teologia fonamental
- b. De baix a dalt. Primer la praxis, després l'elaboració.
- c. Dada revelada: el pobre com a referent
- d. Significació espiritual de la opció pels pobres.
- e. Comunitats de Base

4. La singularitat de la Teologia com a ciència

- a. Mediació sòcioanalítica
- b. Mediació hermenèutica
- c. Condemnes: materialisme, lluita de classes..

5. Teologia de l'Alliberament avui

- a. L'arribada a Europa i a d'altres continents
- b. Noves Teologies: feminista, ecologista, indigenista, del diàleg...
- c. Els Fòrums Socials de Teologia i Alliberament.

1. Opció pels pobres

Davant la situació actual del món, de gana, guerres i crisis, un discurs sobre Déu que no parli dels pobres seria un discurs viciat, sense credibilitat. És una dada revelada que els pobres són els preferits del Déu Pare de Jesús. No és una dada política, sinó un *a priori* de fe.

Jesús proposa un "món al revés". Podríem dir que els criteris sobre els que es fonamenta la paràbola del Judici Final de Mt.25 "era pobre, passava gana, era a la presó..." són la igualtat i la justícia, comprensibles per la raó. Però les benaurances "feliços els pobres...", són una afirmació contra tota evidència i contra la raó, tant, que només poden ser enteses com un referent escatològic i de salvació.

Hi ha uns "preferits", els pobres, els que passen gana, marginats, exclosos, els perdedors, "els últims seran els primers". No només són els marginats pel diner.. sinó del poder, de la saviesa... Jesús mateix, és d'un "perfil" ben especial: se'l fa néixer en una cova i mor condemnat a la creu dels delinqüents. Ja abans de néixer, al Magníficat, Lc. 1, 51-53 és anunciat així. Déu està de part dels humils i dels que passen fam.

Les dades de la Revelació.

Tot l'AT. és un procés d'educació del poble cap a la llibertat, al respecte al pobre i a la vídua, del retorn periòdic dels béns a fi d'evitar acumulacions excessives. L'Èxode, la superació de l'esclavitud, l'entrada a la Terra promesa és el referent principal de la voluntat de Déu. L'alliberament que Déu proposa és també alliberament de les esclavituds històriques. Els profetes insisteixen en l'amor als pobres (Amós 5, 7-11; Is. 1, 17-18; Is. 61, 1; Jer. 22, 16; Eccl. 13, 3..)

Jesús, compassiu i de misericòrdia, crida a la conversió personal i crítica de les estructures injustes: declaració de la sinagoga Lc.4, 18-19; "Beneït siguis..Mt., 11, 25; A Joan Bta, "els cecs hi veuen..."; parla de "el Regne", que vol dir justícia, no estructura ni institució. Sant Pau a Fílip. 2, parla de la "kènosis" o humiliació del Crist; igual a l'interior de la comunitat cristiana (1 Cor. 17-31 "Déu ha escollit.."). De manera molt especial les cartes de Jaume (2, 5-7: Déu ha escollit els pobres.) i la 1^a. de Joan (4, 19-21 "El que digui jo estimo però...")...

Aquesta característica del Déu bíblic és tan abundant, reiterada i contundent que qualsevol intent d'interpretació per treure-li força, davant de les afirmacions de Jesús es desautoritza sola. El retorn a la pobresa evangèlica i l'espiritualitat de la solidaritat ha estat una de les constants a la història de l'espiritualitat cristiana.

Segle IV, Constantí, Teodosi i l'església vinculada al poder.

La primera comunitat intentà ser fidel al missatge, tot i que hi havia problemes. St. Pau ha de renyar als de Corint (1Cor.11, 17-33) per les diferències entre ells "mentre uns mengen, els altres...". Però es desnaturalitzà del tot a partir del segle IV amb el reconeixement institucional.

La oficialització de l'església suposà una temptació i fou una trampa. Es passa d'església perseguida a església perseguidora, que es considera la única mediació de salvació. Des d'aleshores "la institució església" ha estat vinculada al poder: Sacre imperi, Croades, Inquisició, Conquesta d'Amèrica... concordats, nunciatures, voluntat de poder econòmic...

Però sempre hi ha hagut "una altra veu d'església", aquells sectors, contestataris, a vegades heretges, el profetisme continuat que "denuncia" la injustícia present i "anuncia" un altre món possible.

Missioners del Segle XVI

Per exemple, en relació a Amèrica Llatina.

En la defensa dels indígenes, Bartolomé de las Casas (1484- 1566) fa una dura crítica del domini espanyol contra els indis. "Brevisima relación de la destrucción de las Indias". Al 1550 a Valladolid va haver d'afrontar la Inquisició davant els seus propis companys dominics (Ginés de Sepúlveda o Juan de Valdés).

En la defensa i atenció als esclaus, Pere Claver (Verdú 1580-Colòmbia 1655).

En la defensa dels camperols de Centramèrica, Antonio de Valdivieso, 1495-1550, tercer bisbe de Managua, i altres.

Durant la independència.

La independència de les colònies d'Amèrica Llatina al s. XIX suposava o hauria hagut de suposar dues vessants: l'alliberament polític respecte de les metròpolis (Espanya i Portugal) és a dir, la independència, i l'alliberament de les condicions de servitud que les metròpolis havien imposat. Sovint les noves autoritats van continuar el règim de servitud respecte dels més pobres.

En aquell complex procés també molts cristians i capellans van lluitar perquè la independència política suposés també justícia social. Per exemple, a Mèxic, Miguel Hidalgo (1810-1811) y José M^a. Morelos (1813-1815), van ser impulsors de la independència i de la justícia social. Els dos van ser condemnats i executats per les forces de la metròpoli

Entre nosaltres podríem recordar els cristians que van lluitar per un altre model d'església durant la República i guerra civil, Machado, Giner de los Ríos, Carrasco Formiguera i tants d'altres.

2. Des del discurs de Joan XXIII d'obertura del Concili (11 set. 62) fins a Medellín (1968)

El discurs de Joan XXIII a la inauguració del Concili sorprengué tothom. Des de la fe parlava un llenguatge nou, fresc, de pastor, directe, optimista “no volem ser profetes de calamitats”, de confiança, “cal llegir els signes dels temps”, d'església oberta i pobra que s'ofereix al món: “davant els països subdesenvolupats l'Església es presenta com vol ser, comunitat de tots, especialment dels pobres”. Era un punt d'inflexió respecte de l'actitud que l'església fins aleshores.

Però ja hi havia vetes de fons que prefiguraven que aquell model d'església tancada no podia continuar. En citaré tres:

Nous corrents d'espiritualitat que prenién cos com a moviments: la JOC, per Cardijn, fou un pas important per superar les mútues condemnes entre església i món obrer del segle XIX; el moviment de Capellans Obrers a partir del 47, tot i que aviat van ser prohibits; l'Abbé Pierre i els “Drapaires d'Emmaús” com a preocupació per la marginació; els “Germanets de Jesús” sota l'orientació de Carles de Foucauld com a model de vida contemplativa, de pobresa i d'inserció; l'espiritualitat dels sacerdots del Prado, impulsats per Monsenyor Ancel, etc...

Des del punt de vista intel·lectual i de les formulacions feia temps que es buscava poder llegir críticament la Bíblia com ja feia l'església evangèlica, superar els límits que imposaven l'escolàstica i neoescolàstica i començar el diàleg amb la ciència. Els pioners van ser l'escola bíblica de Jerusalem, científics com Teilhard de Chardin i la teologia de Congar, Chénu, Rahner, Schillebeck, de Lubac, Daniélou, von Balthasar, Ratzinger, Küng, Häring, González Ruiz... la majoria d'ells condemnats abans del Concili. Les encíclics de Joan XXIII, la Mater et Magistra 1961 i sobretot la Pacem in terris 1963 van suposar passos importants en l'obertura de l'església i de la reflexió sobre el món.

A Europa, la II GM i la consciència de la gravetat del genocidi van impactar profundament als sectors que el van viure de més a la vora. La pregunta fonamental era –i segueix essent- “cóm és possible parlar de Déu després d'allò?”. Les cartes de Bonhoeffer des de la presó poc abans de ser penjat; el testimoni de vida, les limitacions autoimposades per solidaritat amb les víctimes de Simone Weil i la filosofia de Walter Benjamin sobre la història i el progrés, entre d'altres, encetaven el camí a consideracions noves sobre la condició humana i la comprensió de Déu. Jean Baptista Metz, catòlic i Jürgen Moltmann, protestant, formulaven la “teologia política”, que considera la història i les víctimes del sistema com a “lloc teològic”, és a dir, espai per a trobar-hi Déu.

a. El Concili, una nova època. Nous criteris fonamentals.

Més enllà dels documents, el més important del Concili fou que, enmig de molts debats, acceptà una nova manera de fer teologia, és a dir, de parlar de Déu. Era un canvi de 180°. Diríem una nova “epistemologia”, nou mètode o nou “des d'on” es mira. El color de les noves “ulleres” tenyirà tota la realitat llegida. El Concili aprova que per construir teologia s'ha de partir:

- des del retorn crític a les fonts -escriptura, primeres comunitats- contrastades amb la ciència. No per tant a una lectura màgica o literal dels texts.
- des de la història i llegint la història. No a partir de la Revelació com un “dipòsit” ja revelat sinó “de baix a dalt” com una revelació “que es va fent”. La història continua sent font de revelació com ho fou l’AT.
- des de la visió de “el pobre” com a “lloc teològic” i “lloc espiritual” i des d’una concepció de compromís col·lectiu amb el món.
- des del pluralisme religiós i el diàleg, des de la concepció de la no-exclusivitat de cap de les esglésies, descobrint les “diferents cares del mateix Déu”
- des de la laïcitat i adultesa del món. Quan Joan XXIII parlava dels “signes dels temps” es referia precisament a l’autonomia de la ciència, la moral, la política, les ciències socials etc. com un “signe” de la presència de Déu.
- des de l’església-Poble de Déu, comunitat de base, església “Poble de Déu”, horitzontal, d’iguals i diferents.

Les propostes de documents van despertar dures resistències. No tots els documents van sortir amb aquests criteris acceptats amb claredat. Paral·lelament a les discussions teòriques hi van haver gests profètics. Un de molt conegut fou la “Declaració de les catacombes”: uns 40 bisbes i cardenals (Lercaro, Alfrink, Frings, Suenens, Ancel, Liénart...d’Europa; Helder Cámara, Arns, Lorscheider, Romero, Mendez Arceo, Proaño, Ruiz.. d’Amèrica Llatina, etc.) lamentaven la imatge de poder de l’església i es comprometien a renunciar a tota mena de riquesa, palaus episcopals, privilegis, tractes honorífics etc. i a viure pobrement.

Joan XXIII mor el 3 de juny del 1963. Hi ha interrogants sobre la continuació del concili perquè importants sectors de la cúria vaticana ho volen impedir. Pau VI és elegit el 21 de juny i confirma la continuació. El Concili es conclou al 1965. Pau VI mor al 1978. Després del parèntesi de Joan Pau I, és elegit Joan Pau II. S’inicia la reinterpretació doctrinal dels texts del Concili, la reafirmació disciplinar i del centralisme a l’interior i una projecció política internacional del pontificat en direcció contrària als postulats del concili.

b. El Concili i l’origen de la T. de l’A. a Amèrica Llatina:

El Concili arriba a una Amèrica Llatina en transformació. Les independències consolidades, les independències recents i el moviment dels No-alineats suposaven la primera i tímida irrupció a la història d’Amèrica Llatina i el Tercer Món en general. Pels EUA, Amèrica Llatina és el “patio trasero”. A la sessió inaugural Helder Cámara havia fet entregar a tots els pares conciliars un breu text de François Houtart sobre d’empobriment i dependència d’Amèrica Llatina.

Però el “patio trasero” s’esvalota a partir de la revolució cubana i altres. És l’inici d’alguns moviments guerrillers. El Che mor a Bolívia al 1967. Alguns d’aquests moviments tenen influència en sectors cristians. Camilo Torres mor a Colòmbia al 1966. Al 1972 es crea Cristians pel Socialisme al Xile d’Allende. Al 1978 morirà Gaspar Garcia Laviana a Nicaragua, sacerdot guerriller.

Kennedy proposa pel continent l’anomenada “Aliança pel progrés”, que en economia significa la implantació del model desarrollista: substitució de les importacions per les inversions sobretot dels EUA, projecció de les estructures de producció i de consum segons el model occidental, i en política l’establiment de les democràcies cristianes.

El pla va ser un fracàs absolut. Al no tenir presents els condicionants externs (monocultius, proteccionisme, no-control del preu de les matèries primeres, oligarquies, etc.), l’Aliança pel progrés va provocar l’augment les distàncies socials, la dependència, la inflació, l’analfabetisme i la corrupció, i de rebot les revoltes. EUA va tallar en sec el model desarrollista imposant durant els 70 les dictadures militars i el neoliberalisme (1964 Castelo Branco al Brasil i 73 Pinochet).

És el model estructural o de la relació causal entre rics i pobres: no hi ha esperança de

creixement autònom. Aquests països estan destinats a ser sempre dependents (exportacions, deute, expatriació de capitals...).

Aquest és el context d'Amèrica Llatina durant el Concili i post-concili, i és davant d'això que cal interpretar les Conferències de la Consell Episcopal de Llatinoamèrica (CELAM). La conferència fundacional del CELAM es va celebrar a Rio l'any 1955. La segona es va celebrar a Medellín el 1968; la tercera a Puebla (Mèxic) el 1973; la quarta a Santo Domingo el 1992 i la última a Aparecida, Sao Paulo el 2007. Els respectius documents són un fidel reflex de l'evolució de la T.A. i de les seves relacions amb la Jerarquia del Vaticà.

c. Medellín 1968

Suposa la concreció del Vaticà II a la realitat d'Amèrica Llatina. Fins i tot va més enllà del concili, sobretot en la formulació del mètode d'acostament a la realitat i la concreció sobre el significat de pobresa i compromís social. Potser no sigui casual que aquesta "primavera de l'Església a Amèrica Llatina" coincideixi amb les altres "primaveres" del 68, al maig a París, a l'agost a Txecoslovàquia i a l'octubre a Mèxic.

En aquell moment la majoria del CELAM era sensibles al creixent empobriment del continent i a la seva progressiva dependència. Els documents finals posen com a mètode de teologia la lectura de la realitat a partir de teoria de la dependència, el pobre com a lloc per entendre Déu i la concreció del concepte Poble de Déu a Comunitats Eclesials de Base. En un dels documents, inspirat per Gustavo Gutiérrez, es parla del concepte de pobresa en una definició que serà clàssica en tota la T. de l'A.: pobresa material com a dèficit de béns, pobresa espiritual i pobresa com a compromís de solidaritat. Poc després, al 1970, Paulo Freire, que també havia participat a Medellín com a consultor, publica "La pedagogia de l'oprimit".

Podria dir-se que la T. de l'A. neix a Medellín. Si la idea del CELAM era adaptar l'església d'Amèrica Llatina a la llum del concili, els textos de Medellín anirien més enllà, de manera que es va esbossar el rostre que hauria d'assumir l'església a Amèrica Llatina per ser "signe i instrument" de salvació i poder intervenir en els processos de canvi social d'aquell moment. Fou una recepció fidel, però també selectiva i creativa del concili. Assumeix sense traves la transformació del llenguatge i la vida eclesial d'un model de cristiandat al místic/comunitari, la prioritat del pobre com a lloc teològic, la concepció experiencial i històrica de la revelació, l'antropocentrisme integral, el mètode inductiu i l'actitud dialogal amb el món que havia quedat plasmada en la Gaudium et Spes. Es va tractar d'una recepció creativa, és a dir, no es va limitar a ajustar l'església de la regió al Concili, sinó que va intentar adequar i enriquir la recepció des de la seva pròpia història i context, per exemple amb la concepció de les Comunitats de Base, el plantejament de la salvació com alliberament en la història, la sacramentalitat de l'església des de la pobresa, i el seu compromís total amb els pobres i marginats, la necessària inculturació de la fe entre les poblacions indígenes. Però també deixa fora temes que malgrat la seva importància en el concili, no van semblar rellevants per a Amèrica Llatina, per exemple l'ateisme, la secularització, la revaloració del diaconat o l'ecumenisme. De fet aquestes opcions i altres temes com el de la dimensió política de la fe i la relació entre desenvolupament i salvació serien pels quals Medellín arribaria a ser reconegut i recordat en la posteritat i, és considerat com el punt de partida de la Teologia de l'Alliberament.

d. Puebla 1979

Des del 68, Amèrica Llatina és el continent de les dictadures i de l'aplicació del neoliberalisme. Paral·lelament, alguns sectors de la Jerarquia comencen el qüestionament de Medellín i la T. All. Al 1972, el cardenal portaveu d'aquest sector,

Alfonso López Trujillo, és nomenat president del CELAM. Ell serà el gran impulsor de la condemna i de la disgregació del moviment amb la satisfacció i aprovació dels dictadors i oligarquies locals.

Sota aquesta pressió institucional es prepara la segona Conferència del CELAM amb uns documents preparats per la desaprovació. Però aquesta desaprovació no es fa efectiva. Malgrat que bisbes i experts havien estat apartats de la redacció dels documents previs, a darrera hora el Document final suposa la confirmació i reiteració dels postulats de Medellín i de manera especial la categòrica afirmació "L'Església ha de tenir una opció preferencial pels pobres".

Un any després, es produeix l'assassinat del bisbe Oscar Romero al Salvador. Sense formar part del col·lectiu de teòlegs, les seves actuacions i les denúncies dels assassinats per part de l'exèrcit, causa immediata de la seva mort, van ser de fet un dels símbols més clars de l'actuació pastoral que promovia la T.All.

Referint-se a aquest assassinat i a la violència institucionalitzada a el Salvador i a Guatemala Ignacio Ellacuría, ell sí, formant part del grup de teòlegs de la T.All., escribia "Es la experiencia humana de una brutal represión, que no sólo cuesta más de diez mil víctimas al año, sino que se lleva a cabo con crueldad y sadismo inclasificables; es la experiencia cristiana de cómo las fuerzas del anti-Cristo, de la bestia apocalíptica, se abaten sobre los más humildes, sólo porque éstos han comenzado –o se teme que comiencen- a reclamar sus derechos o, simplemente, a defenderse contra depredadores inmisericordes de sus vidas y de sus haciendas". (El auténtico lugar social de la Iglesia. Misión Abierta 1, 1982, pg. 101).

Uns anys més tard, al 1989, ell mateix, Ignacio Ellacuría i els seus companys Ignacio Martín Bavó, Segundo Montes, Armando López, Juan Ramón Moreno, Joaquín López y López patirien el mateix martiri.

Amb les seves vides certificaven que la T.All. no són només teories sinó praxis, sacrifici pel poble.

3. Principals intuïcions de la T.All.

A partir de Medellín la T.All. pren carta de naturalesa a Llatinoamèrica i comença un moment brillant d'elaboració teològica, d'experiència espiritual i de vida pastoral. Una de les raons de l'esforç per repensar la fe des de la realitat d'aquell continent és que la Teologia no serà més "llatinoamericana" per aplicar-hi la teologia europea sense contextualitzar-la

Els principals autors són: Gustavo Gutiérrez (Perú), Leonardo Boff (Brasil), Ignacio Ellacuría (El Salvador), Jon Sobrino (El Salvador), José Comblin (Brasil), Pablo Richard (Chile-Costa Rica), Juan Luis Segundo (Uruguay), Enrique Dussel (Mèxic), Hugo Assmann (Brasil-Costa Rica), G. Arroyo (Xile), Segundo Galilea (Argentina), Hans Hinkelammert (Costa Rica), Juan Carlos Scannone (Argentina), Ruben A. Alves (Brasil), José Miguel Bonino (Argentina)...

a. És Teologia fonamental.

La T.All., no és una teologia "nova" sinó una "nova manera" d'entendre Déu a partir de les realitats de la vida, nascuda de l'experiència de fe en contacte amb els pobres. És una teologia fonamental, sistemàtica, amb els mateixos apartats que la teologia clàssica, cristologia, trinitat, creació, etc.

La "novetat" ve perquè s'ha canviat el "punt de partida" el "des d'on" ens proposem entendre Déu. Neix una mica després que la teologia que Metz i Moltmann fan a Europa després de la II Guerra Mundial a partir de la tragèdia del genocidi, i en el fons amb la mateixa inspiració. La teologia clàssica en canvi partia del dogma formulat amb

terminologia filosòfica, considerant la revelació com un tot acabat. Corre el risc de viure allunyada de l'experiència de la vida diària.

El contrast entre els texts de la "Misa Campesina", plens de vida, de color i d'experiència, i els del Credo de Nicea formulat amb categories i terminologia platònica i aristotèlica, pròpies del segle IV, que acostumem a dir a les misses, és l'exemple més evident d'aquestes dues teologies.

b. Nou mètode teològic: de baix a dalt

Per la T.All, doncs, coneixem Déu a partir de l'experiència. Per elaborar teologia, l'"acte primer"-diu- és l'anàlisi de la realitat, sobretot de la realitat de la opressió i l'"acte segon" és l'elaboració teològica pròpiament dita.

Aquesta nova "epistemologia" se sustenta en un criteri de fe: la història, la vida de cada dia, és la manifestació de la progressiva "encarnació" de Déu entre els homes. "Encarnació" que va tenir una manifestació plena en el Jesús històric, que feia segles es "preparava" i que "continua" després. No hi ha una història "sagrada" i una història "profana", tot és història sagrada. La història és concebuda com el "contenedor" del continuat procés de "revelació" de Déu i "receptacle" de la seva "encarnació". Llegir la història i procés de canvi permanent és llegir la progressiva "encarnació" de Déu enmig del poble.

En conseqüència, "estimar Déu" vol dir estimar els homes i dones concrets. No són fórmules abstractes ni es dissocia la fe de la moral. És una teologia que porta a la intervenció. Aplicant-ho a Llatinoamèrica diríem que si som conscients que la misèria a Llatinoamèrica és deguda a la dominació dels dictadors i les oligarquies, la missió de la teologia, és ajudar l'alliberament polític i econòmic, i en aquesta lluita llegir-hi Déu, fer-ne espiritualitat. Jesús no va proposar criteris filosòfics, sinó camins d'acció i d'espiritualitat.

La T.de l'All, té el seu centre en la persona, no en l'església, ni en qualsevol altre institució i ni tan sols Déu. D'aquí que sigui una crítica profunda a tota mena d'alienació i a tota mena d'idolatria i de fetixisme, crítica d'aquelles espiritualitats que es queden a mig camí o de tota mena de perversió del sentit de Déu.

c. Dada revelada: el pobre com a referent.

La TA dóna importància a la lluita contra les forces socials de l'opressió, dóna prioritat a allò social sobre allò individual. La Teologia clàssica en canvi interpreta el missatge de Jesús sobretot en l'àmbit de la moralitat personal.

S'insisteix en la necessitat que l'Església faci causa solidària amb els pobres. Es redefineix el treball evangelitzador per la praxi d'acció social, i de conscienciació sobre les causes de la seva misèria.

d. Significació espiritual y teològica de la opció pels pobres

L'opció pels pobres significa un salt qualitatiu en la vida espiritual del creient i de la comunitat cristiana, és una manera nova de viure "davant del Senyor", que neix d'una experiència espiritual intensa.

El trobament amb "el pobre" suposa una ruptura personal i probablement també una ruptura amb el context social.

D'aquesta forma el lloc de trobada amb el pobre esdevé la "matriu", "gresol", el "sí fecund", la "terra que alimenta" i en el rostre dels pobres és on es troba el rostre de Déu.

També per l'espiritualitat és d'una cabdal importància el "des d'on",. La mateixa pregària no serà feta de conceptes sinó de la identificació amb els "de baix".

I el compromís amb la vida serà allò de Ellacuria: "Baixar els pobres de la creu en la que estan crucificats"

e. Comunitats de Base

La Fe és essencialment comunitària, per compartir, històrica. A partir de la concepció conciliar d'església Poble de Déu, a Amèrica Llatina es va impulsar aquesta vida comunitària amb les Comunitats de Base, cercles bíblics, celebracions de la paraula, etc. que en part podien suplir el dèficit de capellans i en part suposaven una nova forma de vida comunitària sense quedar condicionats per les demarcacions territorials -les parròquies-, herència del dret romà d'ordenació del territori per delimitacions geogràfiques.

4. La singularitat de la Teologia com a ciència. Les fonts i les mediacions.

La T.All. ha passat pels mateixos avatars pels que ha passat tota proposta que des de la Fe pretén donar un missatge de justícia, des dels profetes, Jesús o Bartolomé de las Casas. A cada moment el pretext de la condemna és diferent però el motiu de fons és sempre el mateix, l'anunci que creure en Déu vol dir compromís pel canvi d'estructures injustes.

Abans d'exposar el conflicte, caldria fer tres consideracions:

- la dificultat de considerar a la teologia com a "ciència". En el llenguatge quotidià entendríem per ciència allò "verificable", la teologia en canvi és un tractat d'al·lo "intangibles", no verificable.
- la "neutralitat" és impossible, no hi ha cap ciència "neutre", menys per tant la teologia. El "punt de partida" que es prengui determina el resultat.
- les "mediacions" són imprescindibles -llenguatge, cultura, institucions, filosofia (aristotelisme, de Freud, de Marx, del positivisme...), mètodes (funcionalista o estructuralista)...- però sempre "contaminen". Òbviament la progressiva complexitat de les ciències demana una progressiva complexitat en els instruments o mediacions.

El pretext que es féu servir per estigmatitzar la T.All varen ser les mediacions o instruments que suposadament utilitzava tant per l'anàlisi social com per entendre la Paraula de Déu o, com s'ha dit, tant per "l'acte primer", com per l'elaboració o "acte Segon". Òbviament desautoritzar l'instrument suposava desautoritzar el resultat.

a. Mediació socioanalítica. Praxi social i teologia interactuen

El tema del llenguatge.

El llenguatge de l'alliberament és el correlatiu polític del llenguatge socioanalític de la teoria de la dependència. No és només un alliberament parcial, econòmic o cultural, sinó d'un alliberament integral: polític, històrico-econòmic, cultural, interior i també de les estructures de pecat.

Assumpció de la teoria de la dependència.

Ho formula Ellacuría: "Cal revisar críticament les formulacions teològiques i les pràctiques cristianes i preguntar-se si unes i altres no depenen -potser sense formular-ho- d'estructures econòmiques de dominació. D'aquí que cal reformular positivament la concepció de la fe i de la praxi cristiana segons la situació estructural descrita per la teoria de la dependència i les nostres idees sobre Déu, Jesús, l'Església, la salvació i l'acció pastoral. (...) S'obre així tota una tasca teològica respecte de la qual el desemascament que aporta la teoria de la dependència y els nous problemes que apareixen representen un repte teòric de primera magnitud. Y no en pot resultar una teologia en defensa de la dominació, ni tan sols en defensa de l'Església, sinó una teologia que begui de les fonts de la fe". (Teories econòmiques i relació entre

cristianisme i socialisme. Concilium 125 (1977), pg. 289).

b. Mediació hermenèutica

La crítica textual, la lingüística, l'estudi comparat dels texts fundacionals de les religions, etc., avui ofereixen la possibilitat d'arribar al seu sentit original en profunditat, a poder distingir entre allò històric, allò simbòlic i allò mitològic. Podem disposar d'una nova visió de Déu, la creació, Israel, Jesús. En aquest sentit l'episodi de l'Èxode, de la tornada de les captivitats o dels miracles de Jesús tenen especial valor emblemàtic.

c. Condemnes

Poc després de Medellín comença des de dins mateix d'Amèrica Llatina la ofensiva contra la T.All. El seu portaveu, com s'ha dit, serà el cardenal Alfonso López Trujillo. Després de molts avisos, explicitació de sospites, de moltes anades i tornades, el 6 d'agost de 1984 la Congregació de la Fe publica la "Instrucció sobre alguns aspectes de la Teologia de l'Alliberament" firmada pel card. Ratzinger, prefecte de la congregació i autoritzada per Joan Pau II. De fet era la condemna.

Poc després, al mateix 1984 Boff va publicar "L'Església: carisma i poder" on motiva l'Església "a la conversió, a apartar-se del camí del poder i reprendre el regne de Crist, abraçant la pobresa, renunciant al futur incert i acceptar la impotència de controlar el futur". La Congregació vaticana el van "invitar" a Roma per "parlar". El van acompanyar els cardenals Evaristo Arns, Aloisio Lorscheider i el bisbe José Ivo Lorscheider (president de la conferència de bisbes del Brasil), per defensar la posició de Boff. Davant aquesta pressió, la Cúria només li demanà silenci per algun temps.

Al 1986 Joan Pau II publica "La instrucció de la llibertat cristiana i l'alliberament", en la que accepta alguns aspectes de la T.All., però segueix atribuint-li proximitat amb el marxisme, mètodes de lluita de classes i negant que el pecat tingui primordialment de caràcter social.

El marxisme com mètode d'anàlisi social i no com a filosofia.

La "Instrucció" fonamentalment acusa la T.All. de contaminació de marxisme. Diu "utiliza préstamos no criticados de la ideología marxista y el recurso a unas tesis de una hermenéutica bíblica dominada por el racionalismo son la raíz de la nueva interpretación, que viene a corromper lo que tenía de auténtico el generoso compromiso inicial en favor de los pobres" (VI, 10).

Els sectors conservadors de dintre de l'església i els sectors econòmics i polítics d'Amèrica Llatina i EUA ho van celebrar.

Però els teòlegs van quedar desconcertats perquè no es reconeixien en les crítiques que se'ls feia, eren condemnats per unes coses que no deien i mai havien dit. Mai havien fet seu el materialisme ni l'ateisme. La teologia sempre s'ha valgut de les mediacions que ha tingut a l'abast a cada moment: platonisme, aristotelisme i fins i tot de Freud i el psicoanàlisi o de l'existencialisme. Cada una d'aquestes havia tingut dificultats per ser acceptada en el seu moment, però no havien estat condemnades Ni tan sols Freud o el psicoanàlisi. Ells havien utilitzat del marxisme únicament el mètode socioanalític, no la filosofia del materialisme.

En endavant calia formular amb major precisió els aspectes doctrinals i els de mètode. El marxisme no era per tant un desafiament filosòfic, sinó un repte polític en tant que anàlisi de la realitat i teoria política d'alliberament. El marxisme, deien, no es el problema, el problema és la pobresa i les causes que la provoquen.

Lluita de classes.

Igualment a la "Instrucció" acusa la T.All de fomentar i fer seva la lluita de classes. A l'apartat VIII explica el significat que per la Sgda. Congregació té el concepte de lluita de classes:

- implica que la societat està fonamentada sobre la violència (6)

- porta a la subordinació de les afirmacions de fe a un criteri polític depenent de la teoria de la lluita de classes (6)
- constitueix una llei objectiva i necessària (7)
- porta a l'amoralisme polític i exigeix la destrucció de l'enemic (7)
- té un inacceptable caràcter de globalitat i universalitat en relació a tots els camps de l'existència (8)
- qüestiona la naturalesa de la ètica i porta a la negació del caràcter transcendent de la diferència entre bé i mal (9)

En primer lloc cal afirmar que la lluita de classes no se la va inventar Marx. Però sobretot crida l'atenció la inconsistent tergiversació que la Congregació de la Fe fa d'un concepte que pertany a l'àmbit de l'anàlisi més que de la proposta!

Com és possible que la Congregació atribuís a la T.All, allò que els teòlegs no deien i en funció d'això fossin acusats? Només hi ha una explicació: en el fons, per les mateixes raons per les quals se'ls condemnava, no per raons doctrinals sinó per raons polítiques. El Vaticà s'havia decantat políticament del costat dels opressors.

La condemna es va fer sentir sobretot en el camp disciplinar i de la organització eclesiàstica a Llatinoamèrica: nomenaments de bisbes, rectors i professors de seminaris i universitats, fragmentació de diòcesis, censura de publicacions, prohibició de les Comunitats Eclesials de Base, contrareforma litúrgica etc.

El Vaticà havia deixat perdre la millor oportunitat d'inculturar la fe en un medi tan propici i en un moment tan oportú. Immediatament s'hi fan presents de manera massiva les sectes pentecostals, a través d'un programa dissenyat des dels EUA (Carter), un dels objectius del qual fou combatre la Teologia de l'Alliberament

5. Teologia de l'Alliberament avui

Comunitats de base i acció pastoral
 Diàleg entre les diferents Teologies
 Teòlegs del Tercer Món

Noves Teologies de l'Alliberament avui: feminista, ecologista, indigenista...

Teologia de diferents dimensions d'opressió: de gènere, destrucció de la naturalesa, cultural i ètnica...

Fòrum Social Mundial de Teologia i Alliberament.

Esforç per trobar un llenguatge comú per a totes les confessions.

Fòrum Social Català de Teologia i Alliberament.

Intent de col·lectius dispersos de Catalunya per trobar un espai comú de Fe.